

Historische Heuvelrug

Zorg voor monumenten, beschermde dorpsgezichten en historische buitenplaatsen

GEMEENTE
UTRECHTSE HEUVELRUG

Inleiding

De gemeente Utrechtse Heuvelrug is in 2006 ontstaan en bestaat uit de dorpen Amerongen, Doorn, Driebergen-Rijsenburg, Leersum, Maarn, Maarsbergen en Overberg. De gemeente wordt gekenmerkt door een grote rijkdom aan groen, variërend van de bossen op de Heuvelrug tot de uiterwaarden bij de Kromme Rijn. Ook is de Utrechtse Heuvelrug rijk aan monumenten. In totaal zijn er 468 rijksmonumenten en circa 580 gemeentelijke monumenten. Karakteristiek zijn de historische landgoederen en buitenplaatsen, die vooral in het lint van de Stichtse Lustwarande (een doorlopende strook van landgoederen en buitenplaatsen van De Bilt tot aan Rhenen) en langs de Langbroeker Wetering zijn aan te treffen. Voorbeelden zijn Kasteel Amerongen en landgoed Zuylestein met een formele tuinaanleg, het landgoed Broekhuizen met één van de eerste landschapsparken van Nederland, Huis Doorn met eveneens een landschapspark, Huis te Maarn met een geometrische tuinaanleg en het Berghuisje met een bijzondere alpenweide in Zwitserse stijl. Naast deze complexen, die soms een enorm grondgebied beslaan, heeft de gemeente tevens een groot aantal monumentale boerderijen, dikwijls nog compleet met hun streekeigen bijgebouwen, zoals bakhuisjes, stallen en hooibergen. Ook de dorpen zelf hebben veel te bieden op het gebied van monumenten, variërend van luxe villa's en herenhuisen tot arbeiderswoningen, schaapskooien en dorpspompen.

Naast een grote diversiteit aan monumenten, heeft de gemeente Utrechtse Heuvelrug ook twee van rijkswege beschermde dorpsgezichten. Dit zijn de pittoreske historische kern van Amerongen en het hart van het dorp Rijsenburg, dat in empirestijl is aangelegd. Tevens is het tuindorp Maarn beschermd, vanwege haar bijzondere aanleg en groene karakter, maar dan van gemeentewege. Door hun schoonheid en historie vormen deze dorpsgezichten een geliefde woonomgeving en zijn ze erg in trek bij toeristen. Het is van belang dat Amerongen, Rijsenburg en het tuindorp Maarn hun bijzondere karakteristieken behouden, zodat onze kinderen in de toekomst hier ook nog van kunnen genieten. Daarom zijn Amerongen en Rijsenburg aangewezen als beschermd gezicht en is het tuindorp Maarn in zijn geheel aangewezen als gemeentelijk monument.

Maar wat betekent het wonen in een beschermd dorpsgezicht nu precies? En waar moet u als eigenaar van een beschermd monument rekening mee houden? En wat houdt het begrip beschermde historische buitenplaats precies in? Veel eigenaren van monumenten en bewoners van beschermde dorpsgezichten hebben moeite om hun weg te vinden in het doolhof van wettelijke voorschriften en bouwkundige mogelijkheden en onmogelijkheden. Het doel van deze brochure is om u wegwijs te maken op dit terrein. Allereerst wordt er aandacht besteed aan de regelgeving voor monumenten, beschermde dorpsgezichten en historische buitenplaatsen. Vervolgens wordt er ingezoomd op onderdelen van gebouwen, zoals vensters en muren, en is er aandacht voor kleurgebruik. Kleinere bouwwerken, zoals schuren en erfafscheidingen, worden eveneens besproken. Daar waar nodig geeft de brochure ook tips voor onderhoud en restauratie. Door tijdig onderhoud te plegen kan er namelijk veel geld worden bespaard! Tevens is een hoofdstuk gewijd aan historische tuinen, aangezien de gemeente hier rijk aan is. Tot slot wordt er aandacht besteed aan subsidie en andere mogelijkheden van financiële ondersteuning.

Nederstraat in Amerongen

Buitenplaats Broekhuizen in Leersum

Het Berghuisje in Maarn

Kerkplein in Rijsenburg

Boerderij aan de Moersbergselaan in Doorn

Inhoud

1. Regelgeving	7
2. Onderhoud en restauratie van monumenten	11
3. Bouwen en herstellen in beschermde dorpsgezichten	12
4. Historische landgoederen en buitenplaatsen	15
5. Gevels	18
6. Vensters en deuren	23
7. Daken	27
8. Bijgebouwen	29
9. Erfafscheidingen	31
10. Schilderwerk en kleur	33
11. Historische tuinen	35
12. Erfgoed en duurzaamheid	39
13. Subsidie en andere financiële ondersteuning	41
 Bijlage Kleuren	 44
Bronnen	47
Colofon	47

Buitenplaats Beerschoten-Willinkshof in Driebergen-Rijsenburg

Villa Sonnehaardt in Driebergen-Rijsenburg

Nederstraat in Amerongen

Raadhuis in Maarn

Kasteel Moersbergen in Doorn

1. Regelgeving

Monumenten

In de gemeente Utrechtse Heuvelrug zijn veel complexen, panden en objecten te vinden die als beschermd monument zijn aangewezen. Dit zijn rijksmonumenten of gemeentelijke monumenten. Al deze objecten hebben gemeen dat ze van cultuurhistorische waarde zijn. Zijn ze van rijksbelang, dan zijn ze door het rijk als rijksmonument aangewezen. De bescherming is geregeld in de Erfgoedwet en vanaf 2022 ook in de Omgevingswet. Vertegenwoordigen ze een lokaal belang, dan zijn ze door de gemeente aangewezen op grond van de gemeentelijke monumentenverordening. De eigenaar, huurder, bewoner of beheerder van een beschermd monument heeft iets bijzonders onder zijn hoede dat van waarde is voor de gemeenschap. Instandhouding van het monument is daarom van groot belang. De bescherming betreft het gehele pand of object, tenzij uitdrukkelijk bij de aanwijzing is bepaald dat het enkel om een onderdeel gaat, bijvoorbeeld enkel een historische gevelsteen. Verder geldt de bescherming voor zowel het exterieur als het interieur. Wil een eigenaar een beschermd monument in enig opzicht wijzigen, dan zal hij hiervoor een vergunning moeten aanvragen bij het college van B&W. Hierop is een tweetal uitzonderingen. Ten eerste betreft dit gewoon, regulier onderhoud, dat in essentie niets verandert aan de monumentale waarde van het pand. Dit houdt in dat materiaalsoort, kleur, vormgeving, detaillering en profilering ongewijzigd moeten blijven. Voorbeelden zijn het schilderen van ramen in dezelfde kleur, het vervangen van een paar oud Hollandse pannen door nieuwe exemplaren van dit type en het opstoppen van een rieten dak. Ook kunnen kleine rotte delen van een houten kozijn zonder vergunning vervangen worden, mits de nieuwe delen van hetzelfde type hout zijn en dezelfde vormgeving en profilering hebben. Zo moet een oorspronkelijk kraalprofiel in een kozijn netjes doorlopen in het aangelaste nieuwe deel.

Zodra materiaalsoort, vormgeving, profilering, detaillering en/of kleurgebruik wijzigt, is er wel een vergunning nodig. Zo is vervanging van een zinken goot door kunststof vergunningplichtig, evenals het opnieuw laten voegen van een gevel of het vervangen van enkel

glas door isolerend glas. Maatregelen, die het gewone, reguliere onderhoud te boven gaan, zijn verder ook vergunningplichtig. Is bijvoorbeeld een kozijn grotendeels verrot of moet een rieten dak voor een groot deel vervangen worden, dan zal een eigenaar hiervoor wel een vergunning moeten aanvragen.

Een tweede groep maatregelen, die vergunningvrij zijn, heeft betrekking op in pandige wijzigingen van onderdelen zonder monumentale waarde. Het gaat dan om later aangebrachte, niet originele afwerkingen. Voorbeelden zijn het verwijderen van verlaagde plafonds of recente voorzetwanden.

Neem bij twijfel over vergunningplicht altijd contact op met de vakafdeling van de gemeente. Deze kan u goed informeren over het al dan niet vergunningplichtig zijn van werkzaamheden aan monumenten. De adviseur monumenten kan u dan tegelijkertijd nuttige tips geven over herstel of onderhoud van uw monument. Ook kan deze u informeren over de mogelijkheid tot subsidie of een laagrentende lening voor onderhoud of restauratie. U vindt meer informatie over subsidies en laagrentende leningen in het hoofdstuk 'Subsidie en andere financiële ondersteuning'.

Beschermd dorpsgezichten

Vanwege hun bijzondere karakter en hoge cultuurhistorische waarde zijn de historische kern van Amerongen en het oude dorp Rijsenburg aangewezen als beschermd dorpsgezicht. De beide gezichten zijn door het rijk aangewezen als rijksbeschermd dorpsgezicht. Vanwege deze aanwijzing is voor zowel de historische kern van Amerongen als Rijsenburg een beschermend bestemmingsplan opgesteld. In deze bestemmingsplannen zijn regels opgenomen, die als doel hebben om het bijzondere historische karakter van de kern te behouden en een plaats te geven in toekomstige ontwikkelingen.

Woonhuis De Put in Driebergen-Rijsenburg

Tuindorp Maarn

Overstraat in Amerongen

Sint Petrus Banden in Rijsenburg

Deze regels gelden voor elk bouwwerk in de beschermde gezichten, dus ook voor bouwwerken die geen beschermd monument zijn. Voor elk bouwplan binnen een beschermd gezicht moet daarom een vergunning worden aangevraagd bij het college van B&W. Hierbij is het van belang om te weten dat bouwwerkzaamheden die elders vergunningvrij zijn, in een beschermd gezicht vergunningplichtig zijn. Uitzondering hierop zijn werkzaamheden aan de achtergevel van niet-monumenten, zolang de achtergevel niet naar openbaar toegankelijk gebied gekeerd is. Zodra de achtergevel bijvoorbeeld grenst aan een openbaar water of pad, zijn werkzaamheden hieraan wel vergunningplichtig. Indien een achtergevel inderdaad niet naar een openbaar toegankelijk gebied gekeerd is, dan kan bijvoorbeeld een venster worden toegevoegd in deze achtergevel zonder vergunning, mits het pand geen beschermd monument is. Hierbij is het wel van belang om rekening te houden met het feit dat een achtergevel dikwijls het oudste onderdeel van een historisch pand is. Hierin verwerkte raamkozijnen en metselwerk kunnen cultuurhistorische waarde hebben. Het is daarom raadzaam om bij plannen voor de achtergevel hiermee rekening te houden en indien aanwezig deze waarden zo veel mogelijk te behouden. Uw huis behoudt zo zijn bijzondere, authentieke onderdelen en cultuurhistorische waarde. Het bouwen van een aanbouw aan de achtergevel, ook al is deze niet gericht op openbaar toegankelijk gebied, is altijd vergunningplichtig in een beschermd gezicht. Voor vragen over vergunningen binnen een beschermd gezicht, kunt u contact opnemen met de gemeente. De vakambtenaar kan u precies vertellen wanneer u wel of niet een vergunning nodig heeft.

Het oprichten van losse bouwwerken is tevens vergunningplichtig binnen een beschermd gezicht. Ook voor schuttingen, straatmeubilair en andere bouwwerken, die elders vergunningvrij zijn, is binnen een beschermd gezicht een vergunning nodig. Het oprichten van kleine, losstaande bouwwerken loodrecht op de achtergevel, in het achtererfgebied, mits dit niet gericht is naar openbaar toegankelijk gebied, kan vergunningvrij zijn, indien het bestemmingsplan hier ruimte voor biedt. Neem daarom altijd contact op met de gemeente voor het bouwen van kleine bouwwerken in het achtererfgebied.

Tuindorp Maarn

Vanwege zijn bijzondere stedenbouwkundige aanleg en de rijkdom aan groen, is het tuindorp Maarn in zijn geheel aangewezen als beschermd gemeentelijk monument. De bescherming is vergelijkbaar met die van een van rijkswege beschermd gezicht. Elk bouwplan in tuindorp Maarn is vergunningplichtig en dient aan te sluiten bij de bijzondere karakteristiek van het tuindorp. Dit geldt tevens voor de achtergevels, die niet gericht zijn op openbaar toegankelijk gebied, omdat elk pand is aangewezen als gemeentelijk monument. Voor restauratie of constructief herstel binnen dit van gemeentewege beschermde tuindorp kan een laagrentende lening worden aangevraagd. Zie hiervoor het hoofdstuk 'Subsidie en andere financiële ondersteuning'.

Welstandsnota

Om te voorkomen dat een bouwwerk de openbare ruimte zal ont-sieren, wordt ieder bouwplan vooraf door de gemeente getoetst op 'redelijke eisen van welstand'. De gemeente vraagt hiervoor advies aan de welstandscommissie. De welstandsbeoordeling is gebaseerd op de gemeentelijke welstandsnota. Hierin zijn toetsingscriteria opgenomen voor bijvoorbeeld kleur- en materiaalgebruik, de massa en vorm van een gebouw, erfafscheidingen en dakkapellen. Binnen de welstandsnota is de gemeente Utrechtse Heuvelrug verdeeld in gebieden, waarvoor verschillende welstandsregimes gelden. Gezien hun grote waarde geldt voor de beschermde gezichten het hoogste welstandsregime.

Boerderij De Hucht in Overberg

Villa Nelly in Driebergen-Rijsenburg

Portierswoning van buitenplaats Hydepark in Doorn

Herenhuis Ons Genoegen in Amerongen

2. Onderhoud en restauratie van monumenten

Een monument is dikwijls al eeuwen oud. Dit maakt het object interessant en waardevol, maar ook kwetsbaar. Het is daarom goed om de nodige zorg te besteden aan een monument. Door tijdig onderhoudswerkzaamheden te plegen, zoals het herstellen van een lekkende goot, het schilderen van houtwerk en het waterdicht houden van de kap, zal een monument in goede conditie blijven. Door periodiek onderhoud zal verval voorkomen worden en zal groot herstel en restauratie minder nodig zijn. Dit bespaart bovendien kosten, want het uitvoeren van tijdig en goed onderhoud is vele malen goedkoper dan een restauratie!

Behouden gaat voor vernieuwen

Een ander voordeel van onderhoud is dat authentieke onderdelen, zoals een raam met fijne roeden, een historische balk met fraaie profielen en origineel voegwerk, behouden kunnen blijven. Mede aan deze onderdelen ontleent een monument zijn waarde. Bovendien is oud hout dikwijls van betere kwaliteit dan nieuw hout. Als bijvoorbeeld alleen het onderste gedeelte van een oud kozijn verrot is, is het beter om enkel dit onderste deel te laten vervangen. Het oude hout dat nog gezond is, gaat prima mee en door dit te behouden blijft bovendien een groot gedeelte van het oude, originele kozijn bewaard. Dit geldt trouwens voor elk onderdeel met historische waarde van een monument; als een dergelijk onderdeel plaatselijk slecht is, is het beter om enkel dit slechte stuk te vervangen. Zo blijft zo veel mogelijk authentiek materiaal bewaard.

Vernieuwen naar oorspronkelijk model

Behouden van authentieke onderdelen staat voorop, maar als bijvoorbeeld een houten raam in zijn geheel verrot is, is dit niet meer te handhaven. Het raam zal dan geheel vernieuwd moeten worden. Het is dan zaak om op de oorspronkelijke vormgeving van het oude raam te letten en deze over te nemen in het nieuwe raam.

Indien het oorspronkelijke raam bijvoorbeeld een fijne roedenverdeling met profileringen heeft, dient deze roedenverdeling in vorm, materiaal en maat overgenomen te worden in het nieuwe raam. Het vervangen van het houten raam door kunststof is bij monumenten niet toegestaan. Het vervangen van enkel glas door dubbel glas in een historisch roedenraam is eveneens niet geoorloofd. Het isolatieglas zal namelijk door dikte en zwaarte niet passen in het oorspronkelijke raam. Voor het isolatieglas zal een raam met dikkere sponningen en dikkere roeden nodig zijn. De oorspronkelijke vormgeving gaat hierdoor totaal verloren. Vandaar dat de toepassing van dubbel glas hier niet is toegestaan. Wel is het mogelijk om achterzetramen aan te brengen, mits uiteraard passend aangebracht. Hierdoor kunnen bijvoorbeeld oorspronkelijk glas-in-lood of historische ramen met een fijne roedenverdeling behouden blijven. Als er in een venster geen oorspronkelijk glas en raamhout meer aanwezig is, dan kan er wel dubbel glas worden toegepast. Ook is het mogelijk – als er geen roedenverdeling in een raam met oorspronkelijk raamhout aanwezig is – dun isolatieglas te plaatsen, mits het raamhout sterk genoeg is en de breedte van de sponning dit type isolatieglas toelaat.

Deskundig advies voor onderhoud: de Monumentenwacht

Als u verzekerd wilt zijn van een goede controle van de staat van uw monument, kunt u een beroep doen op de Monumentenwacht. Deze organisatie kan door inspectie van uw monument aangeven wat de staat is van het pand en u tijdig melden wanneer en voor welk onderdeel onderhoud noodzakelijk is. Door dit deskundige advies te volgen kunt u tijdig uw eigendom op de noodzakelijke plekken onderhouden en zo verval en hoge kosten voorkomen. Kleine gebreken zullen door de Monumentenwacht zelf worden hersteld. Bovendien wordt van elke inspectie een rapport opgesteld, waarin per onderdeel van het pand de staat wordt weergegeven en indien noodzakelijk, het vereiste onderhoud of groot herstel. Monumenteneigenaren kunnen abonnee worden van de Monumentenwacht. Zie voor meer informatie de website www.monumentenwacht-utrecht.nl

3. Bouwen en herstellen in beschermde dorpsgezichten

De beschermde dorpsgezichten van de Utrechtse Heuvelrug zijn zeer divers van karakter. Het oudste beschermde gezicht is de historische kern van Amerongen. De geschiedenis van het dorp gaat terug tot in de vroege Middeleeuwen. De bebouwing is overwegend kleinschalig en bestaat met name uit woonhuizen, veelal vrijstaand of twee-onder-één kap. Karakteristiek voor Amerongen zijn de groene voortuinen en de dikwijls ruime groene achtererven. Dat het dorp een belangrijke agrarische nederzetting is geweest, is nog af te lezen aan het grote aantal langhuisboerderijen en de bijzondere houten tabakschuren. In tegenstelling tot Amerongen, waar de bebouwing uit verschillende periodes stamt en dikwijls individueel beleefbaar is, betreft de beschermde kern van Rijsenburg een doelbewuste stedenbouwkundige aanleg uit de eerste decennia van de negentiende eeuw. De bebouwing met kenmerken van de empirestijl vormt een bijzondere wand rond het centrale Kerkplein. Weliswaar geheel anders van karakter, is tuindorp Maarn net als Rijsenburg naar een stedenbouwkundig ontwerp gebouwd. Volgens het tuindorpconcept werden tussen 1923 en 1924 (en later tussen 1956 en 1958) in een groene aanleg woningen opgericht met grote achtertuinen, waar ruimte was om zelf groente en fruit te telen. De beschermde gezichten van de Utrechtse Heuvelrug zijn door hun karakteristieken heel eigen en waardevol. Om deze karakteristieken te behouden zijn er regels opgenomen in de betreffende beschermende bestemmingsplannen en de gemeentelijke welstandsnota. Voor het tuindorp Maarn zorgt tevens de gemeentelijke monumentenverordening voor behoud. Hieronder zal in het kort aangegeven worden waar u rekening mee moet houden bij bouw- en herstelwerkzaamheden in de beschermde dorpsgezichten.

Oorspronkelijk materiaal

Elk beschermd gezicht heeft als kenmerk dat bouwwerken zijn opgetrokken in oorspronkelijke materialen. De huizen in het tuindorp Maarn hebben bijvoorbeeld rode bakstenen muren, rode keramische pannen en houten ramen. Naast de groene aanleg, maakt ook juist

de opbouw in traditionele bouwmaterialen het tuindorp bijzonder. Door toepassing van oorspronkelijke bouwmaterialen zal het authentieke karakter van het tuindorp bewaard blijven. Het gebruik van kunststof is daarom niet toegestaan. Om het authentieke karakter van de beschermde gezichten te behouden, geldt dat ook nieuwe bouwwerken in deze gezichten moeten worden opgetrokken in oorspronkelijke materialen. Voor te herstellen onderdelen van reeds bestaande gebouwen geldt uiteraard hetzelfde. Een te vernieuwen raam zal door een houten raam vervangen moeten worden.

Passende maatvoering

Als een bouwwerk qua maatvoering sterk afwijkend is van de historische omgeving binnen een beschermd gezicht, zal dit bouwwerk het beschermde gezicht ontsieren. Het is daarom van belang dat een bouwwerk in maatvoering past bij de omgeving. Een nieuwe woning in het historische hart van Amerongen moet bijvoorbeeld qua schaal en opbouw aansluiten bij de daar aanwezige karakteristieke kleinschalige bebouwing. Ook voor toe te voegen onderdelen aan reeds bestaande bouwwerken, is het gewenst dat deze op het bestaande bouwwerk en de omgeving qua maatvoering aansluiten. Een kolosaal dakkapel past bijvoorbeeld niet op een klein pannendak en zal een storend element zijn in de omgeving.

Passende vormgeving

Een zwart geschilderd houten schuurtje, dat bedekt wordt door een zadeldak met keramische pannen, zal zich goed voegen in het landelijke Amerongen. Een grootschalig huis met een plat dak past daarentegen niet in dit dorp dat gekenmerkt wordt door kleinschalige panden met pannendaken. Qua vormgeving sluit het niet aan en zal het het beschermde gezicht ontsieren. De vormgeving van een bouwwerk moet daarom in een beschermd gezicht aansluiten op de omgeving. Bij bouwwerken is het tevens noodzakelijk om op

de onderdelen en de details te letten. Onderdelen als windveren en makelaars zijn dikwijls zeer kunstig uitgevoerd. Het zal een bouwwerk en zijn omgeving verrijken als dit soort waardevolle onderdelen de juiste vormgeving krijgen.

Passend kleurgebruik

Ook het kleurgebruik is van belang in de beschermde gezichten. Zo zijn de roedenramen van de huizen aan het Kerkplein in Rijsenburg wit geschilderd en zijn de kozijnen uitgevoerd in lichte Bentheimer, overeenkomstig de mode van de bouwtijd. De ramen en kozijnen van historische panden in Amerongen hebben dikwijls ook deze kleuren. De tabaksschuren in het dorp zijn zwart, de kleur van de teer waarmee zij van origine werden bestreken, maar die nu vanwege milieunormen niet meer is toegestaan. Het is van belang dat objecten in een beschermd gezicht een kleur hebben of krijgen die in de omgeving past. Over kleuren wordt in het hoofdstuk 'Schilderwerk en kleur' en de bijlage 'Kleuren' extra aandacht besteed. Bij twijfel over kleurgebruik, kunt u contact opnemen met de gemeente.

Kerkplein in Rijsenburg

Tuindorp Maarn

Nederstraat in Amerongen

Leeuwenburg in Driebergen-Rijsenburg

Sparrendaal in Driebergen-Rijsenburg

Aardenburg in Doorn

Oranjerie op landgoed Zuylestein in Leersum

4. Historische landgoederen en buitenplaatsen

De gemeente Utrechtse Heuvelrug is rijk aan historische landgoederen en buitenplaatsen. Met name in de Stichtse Lustwarande, een doorlopende strook van landgoederen en buitenplaatsen tussen De Bilt en Rhenen, en het Langbroeker Weteringgebied zijn veel buitens aan te treffen. Ze bepalen voor een belangrijk deel het karakter van de gemeente. Een buitenplaats bestaat uit een landhuis (soms is dit een kasteel, al dan niet met een grachtenstelsel), een tuin of park en bijbehorende bouwwerken, zoals een koetshuis, orangerie, duiventil of tuinmanswoning. Een landgoed betreft een groter geheel, namelijk een buitenplaats en de daarbij behorende bossen en/of landbouwgronden met de daarbij behorende opstallen. Een voorbeeld van een landgoed is Zuylesteijn in Leersum, dat naast een landhuis over diverse bijgebouwen beschikt en voorzien is van een tuin met een symmetrische aanleg, landbouwgronden en bospercelen. Een buitenplaats is bijvoorbeeld Aardenburg in Doorn, met een landhuis, koetshuis en portierswoning binnen een park in landschapsstijl.

Beschermde historische buitenplaatsen

Vanwege de hoge cultuurhistorische waarde en het belang dat een complex met historische bebouwing en groene aanleg als geheel behouden kan blijven voor de toekomst, zijn veel buitenplaatsen aangewezen als rijks- of gemeentelijk monument. Wijzigingen op een beschermde historische buitenplaats zijn vergunningplichtig. Dit geldt bijvoorbeeld voor het restaureren van het monumentale hoofgebouw, het verbouwen van een historische orangerie, maar ook voor het oprichten van een nieuw bouwwerk binnen de historische parkaanleg. Het wijzigen van een beschermde historische tuin- of parkaanleg is eveneens vergunningsplichtig. Dit betreft bijvoorbeeld het kappen van bomen, het verleggen of dempen van een waterloop en het wijzigen van lanenstructuren. Onderhoud van het monumentale groen is niet vergunningplichtig.

Herstellen

Voor onderhoud en restauratie van beschermde gebouwde complexonderdelen, zoals een kasteelgebouw, een koetshuis of een tuinpriël, wordt u verwezen naar het hoofdstuk 'Onderhoud en restauratie van monumenten'. Hier vindt u belangrijke richtlijnen en tips. Voor het beheer of onderhoud van een historische groene aanleg kunt u meer informatie vinden in hoofdstuk 11.

't Stort in Maarn

Broekhuizen in Leersum

Nieuwe ontwikkelingen

Ontwikkelingen op historische landgoederen of buitenplaatsen vereisen maatwerk, gezien de hoge cultuurhistorische waarde en de diversiteit van de verschillende complexen: elk landgoed, elke buitenplaats is uniek. De ene buitenplaats zal zich vanwege de samenstelling hiervoor meer lenen dan de andere. Als een eigenaar een nieuwe ontwikkeling wil realiseren op zijn landgoed of buitenplaats, bijvoorbeeld het onderbrengen van een nieuwe functie in een bouwwerk of het toevoegen van extra bebouwing, dan betreft het dikwijls een multidisciplinair plan. Bijvoorbeeld een plan dat niet alleen vanuit cultuurhistorie, maar ook ruimtelijk (toetsing aan het bestemmingsplan), milieutechnisch en vanuit de regelgeving voor flora en fauna getoetst moet worden. Vaak bestaat een dergelijk plan ook uit meerdere projecten. Om zo'n nieuwe ontwikkeling goed, met respect voor de op het complex aanwezige cultuurhistorische waarden, te kunnen beoordelen, is het nodig dat een eigenaar een integrale toekomstvisie indient bij de gemeente. Deze integrale toekomstvisie geeft onder meer een opsomming van alle gewenste projecten, een cultuurhistorische en ruimtelijke analyse, een goede onderbouwing en een financiële paragraaf, waaruit blijkt dat de gewenste ontwikkeling echt noodzakelijk is voor een goede en duurzame instandhouding van het historische complex. Bij ontwikkelingen moet de instandhouding van de cultuurhistorische waarde van de buitenplaats of het landgoed namelijk centraal staan. Van belang is of een ontwikkeling bijdraagt aan de duurzame instandhouding van het complex en of deze bijdraagt aan herstel, behoud en/of versterking van de aanwezige cultuurhistorische waarde.

Contactpersoon historische buitenplaatsen

Voor meer informatie over historische landgoederen en buitenplaatsen of vragen over onderhoud, restauratie en/of planontwikkelingen op deze complexen kunt u contact opnemen met onze contactpersoon voor historische buitenplaatsen via telefoonnummer (0343) 56 56 00.

Duiventil van Huis Doorn

Kasteel Sterkenburg in Driebergen-Rijsenburg

5. Gevels

Baksteen

Origineel voegwerk

Historische panden of andere bouwwerken, zoals tuinmuren, die in baksteen zijn opgetrokken hebben dikwijls nog origineel voegwerk. De oplettende aanschouwer zal bij veel monumentale woonhuizen en boerderijen op de Utrechtse Heuvelrug nog authentiek voegwerk en fijn metselwerk kunnen ontwaren. Oorspronkelijk voegwerk moet niet verwijderd worden als dit nog van goede kwaliteit is. De voeg heeft door zijn authenticiteit cultuurhistorische waarde. Bij verwijdering zal het bouwwerk derhalve inboeten aan cultuurhistorische waarde. Ook als voegwerk in de loop der tijd vervangen is, maar nog in goede staat is, kunt u dit beter laten zitten. Dit is beter voor het pand, omdat bij verwijdering van dit voegwerk de kans groot is dat de bakstenen zullen beschadigen en dat de nieuw aan te brengen voeg dikker zal zijn dan de bestaande. Bovendien zal het ongemoeid laten van het voegwerk u kosten besparen.

Behoud

Voor het behoud van metsel- en voegwerk is het van groot belang dat het pand goed onderhouden wordt. Vocht en zouten vormen een belangrijke oorzaak van schade aan muren. Zouten zijn in veel gevallen in metselwerk aanwezig en kunnen in combinatie met vocht grote schade veroorzaken. Het is daarom van belang de toevoer van extra vocht te voorkomen. Lekkende goten, verstopte afvoeren en scheuren in muren kunnen grote problemen geven. Deze problemen zijn in de regel te voorkomen door het uitvoeren van preventief onderhoud. Het reinigen van een bakstenen gevel kunt u beter achterwege laten. Een bakstenen muur zal door reiniging namelijk vaak schade oplopen en hierna bovendien sneller weer vuil worden. Reinig uw gevel in ieder geval nooit door middel van het stralen met grit, zand of dergelijke en laat uw gevel in geen geval reinigen met water onder hoge druk. De bakhuid, de buitenste, minder poreuse laag van de baksteen, wordt namelijk weggeslagen door deze hardhandige middelen. Zo wordt uw gevel nog poreuser en kwetsbaarder.

Ook voegen kunnen door hoge druk uit de gevel geslagen worden. Als u uw gevel toch wilt reinigen, kunt u dit het beste doen met een halfharde borstel (geen staalborstel) en warm water. Niet reinigen is echter het beste. Het is ook niet erg – en eerder passend! – als een gevel op leeftijd een oude uitstraling heeft. Het hydrofoberen van metselwerk ter bestrijding van vochtoverlast wordt ernstig afgeraden. Deze methode van conservering is namelijk onomkeerbaar en kan schadelijk zijn voor uw gevel.

Herstel

Als voegwerk in slechte staat verkeert, moet het vervangen worden door nieuw voegwerk dat goed aansluit op het oude werk en de bestaande baksteen. Een muur met een verdiepte voeg vraagt om nieuw voegwerk dat eveneens verdiept wordt aangebracht. Is deze voeg donker gekleurd, dan zal de nieuwe voeg een zelfde donkere tint moeten hebben. Heeft een muur een zachte kalkvoeg, dan kan deze geen harde cementvoeg verdragen. De nieuwe voeg moet qua hardheid en samenstelling aansluiten op de oorspronkelijke voeg, anders kunnen er grote problemen ontstaan, zoals het uitvallen van voegwerk of het afbrokkelen van bakstenen. Indien voegwerk vervangen moet worden bij een huis met een zachte baksteen, dan moet de nieuwe voeg ook zeker niet te hard zijn. Deze zal namelijk schadelijk zijn voor de zachte baksteen. Een hardere baksteen vraagt daarentegen om een hardere voeg. De regel is dat de hardheid van de voeg gelijk moet zijn aan de hardheid van de steen. Vanwege het grote belang van een correct herstel van voegwerk wordt u aangeraden om een deskundig voegbedrijf in te schakelen, indien u het voegwerk van uw huis wilt herstellen. Vervanging van voegwerk in een gevel van een monument is vergunningplichtig. U kunt de gemeente vragen om advies over herstel van het voegwerk. Bij herstel wordt aanbevolen om eerst van het oorspronkelijke voegwerk de hardheid en samenstelling vast te stellen, zodat het nieuwe voegwerk het zelfde kan worden uitgevoerd als het bestaande.

Authentieke kalkvoegen

De voegen verkeren behoudens lichte slijtage nog in goede conditie. Dit originele voegwerk kan nog jarenlang mee. Het is ook het beste voor uw muur om dit voegwerk te handhaven. Bovendien blijft de muur zo authentiek.

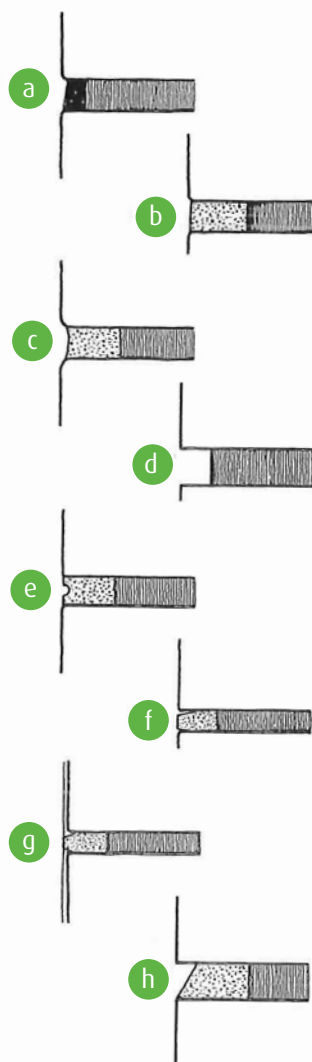

Verdiepte voegen

Woonhuizen met siermetselwerk aan de IJskelderlaan in Doorn

Bij tekening

- a:** doorgestroken voeg: tot diep in de zeventiende eeuw aangebracht.
- b:** platvolle voeg: kreeg in de twintigste eeuw de overhand boven ambachtelijk voegwerk.
- c:** iets terugliggende voeg.
- d:** verdiepte voeg doorgestroken: komt veel voor bij gebouwen van de Amsterdamse School uit de jaren '20 en '30.
- e:** platvolle voeg met dagstreep: toegepast vanaf de zestiende eeuw en bleef tot in het begin van de twintigste eeuw in gebruik op het platte land.
- f:** gesneden voeg: al in de vijftiende en zestiende eeuw incidenteel toegepast. Vanaf de zeventiende eeuw en met name in de achttiende eeuw werd voor representatieve gevels een gesneden voeg gebruikt. Dit gold als het toppunt van vakmanschap. Belangrijk is dat een gesneden voeg niet voor het gevelvlak uitsteekt.
- g:** geknipte voeg: kwam in zwang in de negentiende eeuw en is in feite een ontarding van de gesneden voeg. De geknipte voeg steekt in tegenstelling tot de gesneden voeg wel voor het gevelvlak uit.
- h:** schaduw voeg: de bovenkant van de lintvoeg is sterk verdiept en loopt naar beneden tot op de voorzijde van de steen. De voeg heeft hierdoor een goede afwatering en benadrukt de steen. Veel toegepast in het begin van de twintigste eeuw.

Dienstwoning op landgoed Bornia in Driebergen-Rijsenburg

Schaapskooi bij boerderij Schevichoven in Leersum

Tabaksschuur in Amerongen

Boschlust in Driebergen-Rijsenburg

Hout

Houtbouw op de Heuvelrug

Amerongen is bekend om haar houten tabaksschuren. Ze getuigen nog van de belangrijke plaats die de tabaksteelt innam in dit dorp. De schuren zijn beeldbepalend en kenmerkend voor Amerongen. Een ander karakteristiek houten bouwwerk voor de gemeente Utrechtse Heuvelrug is de schaapskooi. Er is weliswaar een aantal geheel in baksteen opgetrokken, maar het merendeel van de Heuvelrugse kooien heeft houten wanden. Ook komen binnen de gemeentegrenzen diverse monumentale houten woonhuizen voor. Een fraai voorbeeld is het huis Boschlust in Driebergen. Tevens zijn dikwijls bijgebouwen in hout aan te treffen op boerenerven, zoals de streek-eigen kapschuren, en op historische buitenplaatsen, zoals houten dienstwoningen. Een kenmerkend voorbeeld is een houten dienstwoning van het landgoed Bornia.

Het grootste deel van de panden in de gemeente is opgetrokken in baksteen, maar bij een aanzienlijk deel van deze panden is hout veelvuldig aan de buitenzijde toegepast, bijvoorbeeld in de vorm van aangebouwde veranda's, balkons of serres. Ook zijn er veel panden in chaletstijl, waarbij het materiaal hout een belangrijk onderdeel vormt door bijvoorbeeld toepassing van vakwerk en het gebruik van houten delen bovenaan de gevels.

Behoud

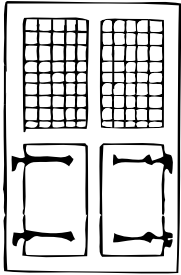
Oud hout is vaak van betere kwaliteit dan nieuw hout. Als een oude houten wand nog in redelijke tot goede staat is, kan deze prima bewaard worden. Dit bespaart kosten en zorgt er bovendien voor dat authentiek materiaal bewaard blijft. Door tijdig en goed onderhoud kan een houten wand decennialang meegaan. Een tijdige schilderbeurt voorkomt onnodige uitgaven! Veel vocht is schadelijk voor hout. Het is daarom van groot belang dat lekkages of verstopte goten voorkomen worden.

Herstel

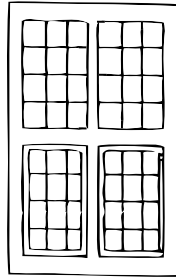
Als planken dan toch vervangen moeten worden, dan moet erop getlet worden dat het nieuwe hout qua kwaliteit, dikte en maat aansluit op het oude, oorspronkelijke hout. Heeft een wand van origine een getrapte weeg (of gepotdekselde wand), dan is het noodzakelijk dat deze wand ook bij restauratie een getrapte weeg krijgt. Bij herstel is het verder van belang dat de oorspronkelijke detaillering en afwerking wordt teruggebracht. Bij restauratie van een wand kunnen voorts nog dikwijls oude planken hergebruikt worden. Dit bespaart kosten en zorgt er bovendien voor dat uw huis nog oude, historische planken heeft.

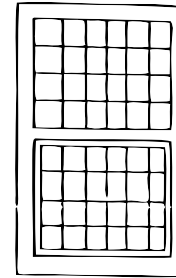
Getrapte weeg of gepotdekselde wand

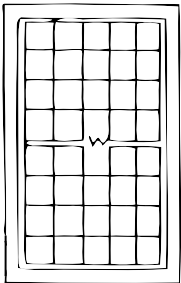
Venster met boven
glas-in-lood kozijn en
onder luiken
(16de en 17de eeuw)

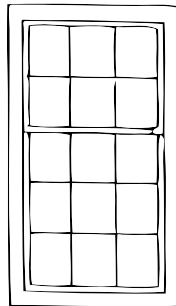
Venster met boven roe-
den in kozijn en beneden
draairamen met roeden
(ca. 1650 - ca. 1700)

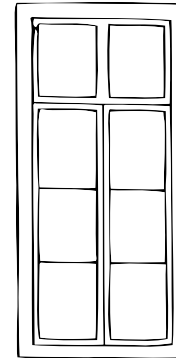
Venster met boven roe-
den in kozijn en beneden
schuifraam met roeden
(eind 17de - 18de eeuw)

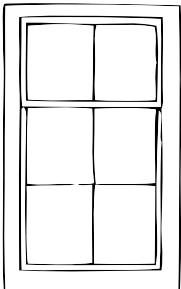
Venster met twee
schuiframen en wissel-
dorpel in het midden
(eind 17de - 18de eeuw)

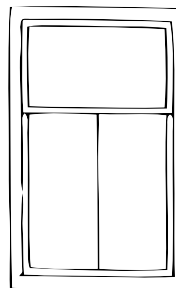
Venster met
schuifraam beneden
(eind 18de - 19de eeuw)

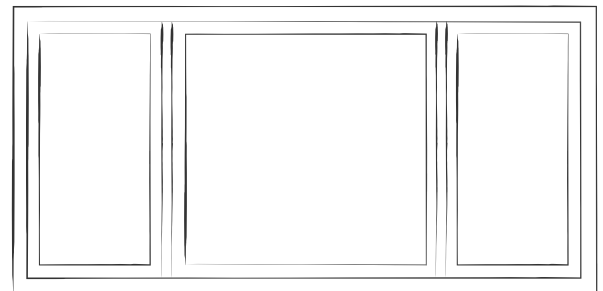
Venster met draairamen
beneden, z.g. empire-venster
(eind 18de - 19de eeuw)

Venster met schuifvenster beneden,
z.g. empire-schuifvenster
(19de eeuw)

Venster met schuifraam
beneden, z.g. T-venster
(eind 19de - 20ste eeuw)

Venster met zeer grote glasruiten
(20ste eeuw)

6. Vensters en deuren

Kozijnen, ramen en deuren kunnen heel lang meegaan, mits ze maar goed onderhouden worden. Vervanging kan dan achterwege blijven. Zo blijven authentieke kozijnen of ramen met een oorspronkelijke vormgeving bewaard. Mocht een onderdeel van bijvoorbeeld een historisch raam rot zijn, dan is het beter om enkel dit onderdeel te vervangen. Zo blijft zo veel mogelijk van het oude, oorspronkelijke raam behouden. Bovendien is het hout van historische ramen dikwijls van betere kwaliteit dan nieuw hout. Het is daarom beter en goedkoper om zo veel mogelijk van het oude hout, mits nog in redelijke staat, te laten zitten. Als er geen betere oplossing is dan vervanging, moet een venster of deur worden uitgevoerd volgens de oorspronkelijke vorm en detaillering. Hiernaast is een overzicht opgenomen van vensters van de zestiende eeuw tot en met de twintigste eeuw. Verder wordt in de laatste paragraaf 'Roeden en raamhout' de vorm en profilering van roeden en raamhout door de eeuwen heen besproken.

Oorspronkelijke materialen

Kozijnen, ramen en deuren mogen uitsluitend uitgevoerd worden in oorspronkelijke materialen. De meeste ramen, kozijnen en deuren zijn van origine in hout uitgevoerd. Worden deze vervangen, dan dienen deze in hout te worden teruggebracht. Als het om een gietijzeren bovenlicht uit de negentiende eeuw of een stalen venster uit het begin van de twintigste eeuw gaat, dan zijn de toe te passen materialen uiteraard gietijzer of staal. Kunststof en aluminium zijn niet toegestaan in monumenten en panden in de beschermde gezichten.

Isolatieglas

Isolatieglas kan niet worden toegepast in historische ramen. Het isolatieglas zal namelijk door dikte en zwaarte niet passen in de oorspronkelijke ramen. Voor toepassing is een kozijn nodig met dikkere sponningen en een raam met dikkere roeden.

De oorspronkelijke vormgeving gaat hierdoor geheel verloren. Toepassing van dubbel glas in historische vensters in monumentale panden is daarom ongewenst. Achterzetramen achter de oorspronkelijke ramen zijn daarentegen wel toegestaan. Zo kan tevens historisch glas, dat steeds zeldzamer wordt, zoals getrokken of gekleurd glas, behouden blijven. Wel is het mogelijk om in nieuwere ramen in monumenten, waar vanwege hun vorm en diepte van de sponning de plaatsing van isolatieglas mogelijk is, isolatieglas te plaatsen. Voor advies kunt u altijd de gemeente bellen. In panden die geen monument zijn, maar wel in een beschermd stads- of dorpsgezicht staan, is het aanbrengen van isolatieglas in principe ook mogelijk. Wel moet er rekening mee worden gehouden dat het aanbrengen van dubbel glas een grote investering is, waarbij veel authentiek materiaal verloren zal gaan. Oorspronkelijke ramen met dunne roeden, evenals historisch glas, zullen verdwijnen. In geen geval is dubbele beglazing toegestaan wanneer hiertussen kunststof imitatieroeden zijn aangebracht.

Roeden en raamhout

Roeden zijn door de eeuwen heen in verschillende maten en vormen gemaakt. Uitgangspunt bij een herstel van een raam is natuurlijk de oorspronkelijke roedenmaat en vorm. Op bladzijde 25 zijn tekeningen opgenomen van de meest gangbare typen. Elke tekening laat een doorsnede zien van een type roede met het bijbehorende randhout van het raam. Het gaat uiteraard om roeden voor enkel glas. De maat van de roeden kan variëren tussen 18, 21, 24 en 27 mm. De diepte maat van de roede is altijd 3,6 cm en die van de glas-sponning is altijd 1,2 cm. Dit geeft de juiste maat aan van de roeden van het interieur uit gezien. De meest voorkomende typen roeden zijn type A en type B.

Type A Gebruikt vanaf het midden van de zeventiende eeuw, wanneer men het glas in lood gaat vervangen door houten roeden. Tot aan het einde van de achttiende eeuw wordt dit type gebruikt.

Type A1 Bij deze variant is het randhout van het raam zwaarder. Het wordt bijvoorbeeld toegepast bij zeer grote ramen. De roede zelf blijft gelijk aan die van type A.

Type B Dit type komt goed in gebruik aan het einde van de achttiende eeuw, zeker wanneer de ruiten groter worden.

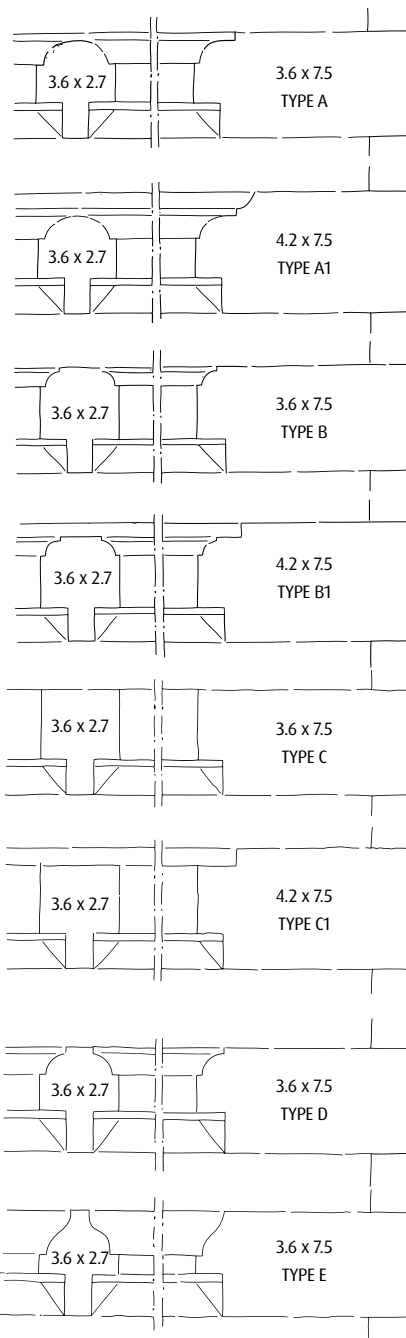
Type B1 Ook bij deze variant is het randhout zwaarder. Het wordt toegepast bij grote ramen. De roede blijft gelijk aan die van type B.

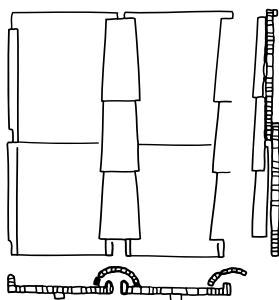
Type C Dit is het basistype van een roede. Dit type is minder gebonden aan een tijd. Het werd in de achttiende en negentiende eeuw dikwijls gebruikt bij grote houten kerkramen, ter vervanging van het kwetsbare glas in lood. Het wordt ook toegepast in schuren en werkplaatsen.

Type C1 Deze variant wordt gebruikt bij grotere ramen. De roede mag hierbij niet van maat veranderen.

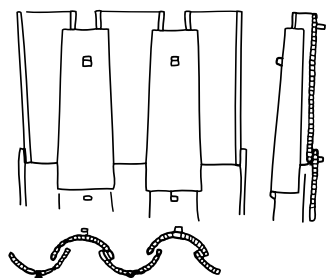
Type D Deze roede werd gebruikt in het begin van de twintigste eeuw. De glassponning is nu 1,5 cm door het dikkere glas. Bij restauratie van achttiende en negentiende eeuwse panden moet dit type beslist niet gebruikt worden! Helaas is dit dikwijls voorgekomen bij grote restauraties en werd type B vervangen door type D, wat dus qua tijd en vormgeving niet passend is!

Type E Dit type wordt toegepast bij T-vensters, die vanaf circa 1860 tot het begin van de twintigste eeuw werden vervaardigd.

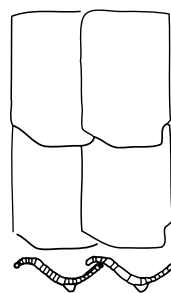

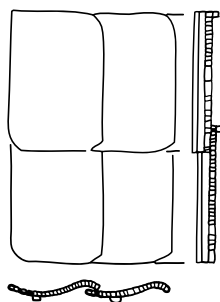
Romeinse pannen

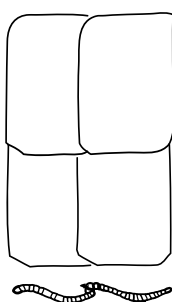
Holle en bolle pannen

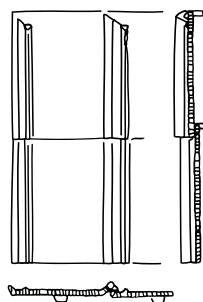
Quackpannen

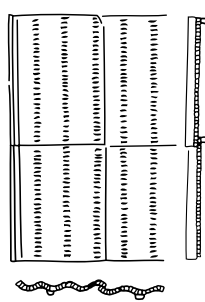
Oude Hollandse pannen
rechts dekkend

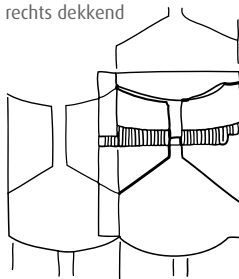
Oude Hollandse pannen
links dekkend

Platte Friese pannen

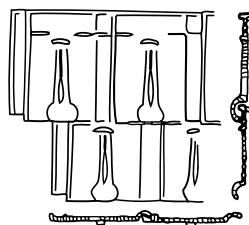
Gegolfde Friese pannen

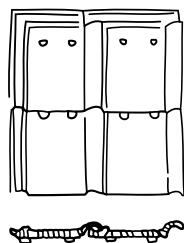
Lucas Ijsbrandspannen

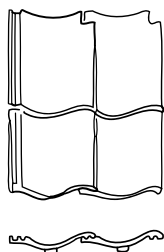
Oegstgeester pannen

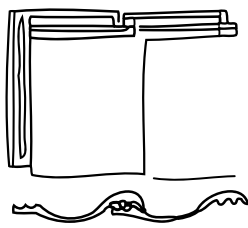
Kruis- of bouletpannen

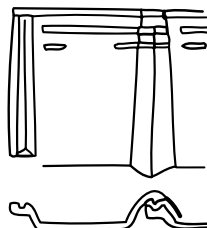
Tuiles de Nord

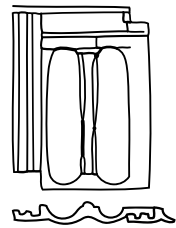
Verbeterde Hollandse pannen

Opnieuw verbeterde
Hollandse pan

Verbeterde Gotische pan

Muldenpan

7. Daken

Op de Utrechtse Heuvelrug is een rijke schakering aan daken, waaronder rietgedekte kappen van boerderijen, met leien bedekte daken van kerken en kastelen, woonhuisdaken met oude Hollandse pannen en historische duiventillen met gewone of keramische leitjes. Voeger waren de meeste daken, zeker die van de kleinere gebouwen als woonhuizen en boerderijen, bedekt met riet. In de steden werd vanwege het brandgevaar de rieten kap al in de late middeleeuwen verboden. Op het platteland bleef riet veel in gebruik, omdat de huizen hier doorgaans niet zo dicht op elkaar stonden als in de steden. Maar ook hier won de dakpan terrein. Zo zijn de meeste daken in het historische Amerongen bedekt met oude Hollandse pannen. Het patroon van deze golvende pannen geeft het dak haar eigen, bijzondere karakter. Elk huis heeft bij het ontwerp en de bouw een hierbij passende pan gekregen. Het is daarom goed om waakzaam te zijn bij de keuze van de dakbedekking. Verder is het van belang om de nodige zorg aan het dak te besteden, want zo kunnen lekkages en verval worden voorkomen.

Dakbedekking

Voor monumenten en panden in beschermde dorpsgezichten geldt dat de dakbedekking van oorspronkelijk materiaal moet zijn. Dit zijn keramische pannen, riet of leien. Leien worden het meest toegepast op kerken, kastelen en landhuizen. Ook komen panden voor met een dakbedekking van zink, lood of koper. Als deze dakbedekking aan vervanging toe is, dient deze uiteraard in dit specifieke metaal te worden uitgevoerd. Bij monumenten en in de beschermde dorpsgezichten zijn dakbedekkingen van niet-oorspronkelijk materiaal, zoals shingles en dakpanplaten, niet toegestaan. Dakpannen zijn in uiteenlopende maten en vormen te verkrijgen. Het is van belang om te letten op de oorspronkelijke dakpanvorm die bij een huis hoort. Indien een dakpan of het gehele pannendak vervangen moet worden, is het wenselijk om de oorspronkelijke dakpanvorm terug te laten brengen. Hiernaast zijn afbeeldingen weergegeven van dakpannen zoals die in de loop der eeuwen zijn vervaardigd.

Lijstwerk en goten

Daklijsten, windveren, makelaars en goten worden allemaal van origine in hout uitgevoerd. In de beschermde dorpsgezichten en op monumenten dienen ze daarom van hout te zijn. Kunststof dakgoten of trespaklijsten zijn niet toegestaan. Bij het vervaardigen van goten, windveren en makelaars is de vormgeving en maatvoering van belang. Goten van historische panden hebben dikwijls een fraaie detaillering of worden afgedekt door een kroonlijst met een fijne profilering. Deze profielen of de specifieke detaillering zijn belangrijk voor het aanzien van het pand en de omgeving.

Oude Hollandse pannen

Kruispannen

Duiventoren van Sterkenburg
met leien dak

Woonhuismonument met rieten kap

Bijgebouw in Amerongen

Berghuisje met rietgedekt bijgebouw in Maarn

Langhuisboerderij met hooibergen in Leersum

Bakhuisje bij boerderij De Hucht in Overberg

8. Bijgebouwen

In de beschermde dorpsgezichten en bij monumenten is de uitvoering van bijgebouwen van groot belang. Vooral in een omgeving met een open karakter, zoals de open percelen in de historische kern van Amerongen en de uitgestrekte tuinen van vrijstaande villa's in de Stichtse Lustwarande, zijn bijgebouwen echte blikvangers. Het is belangrijk dat deze bouwwerken passen bij de karakteristieken van het beschermde gezicht en/of het betreffende monumentale hoofdgebouw en zijn omgeving. Ook is het van belang om te bekijken wat het voor die plek geldende bestemmingsplan aangeeft. Geeft deze bebouwingsmogelijkheden? Is er een bouwvlak met ruimte voor nieuwe bebouwing of betreft het bijvoorbeeld een terrein met bestemming tuinen, waar geen bebouwing is toegestaan, omdat het bijvoorbeeld een van oorsprong groen erf is. Hieronder wordt een richtsnoer gegeven voor het bouwen of het wijzigen van een bijgebouw in een beschermd dorpsgezicht of bij een monument.

Oorspronkelijk materiaal

In een beschermd gezicht of bij een monument moeten bijgebouwen worden uitgevoerd in oorspronkelijke materialen. Dit betekent hout of rode baksteen (al dan niet gepleisterd) voor de wanden, hout voor de vensters, deuren, goten en daklijsten en keramische pannen voor het dak. Riet, leien, zink of lood behoren ook tot de mogelijke dakbedekkingen, maar dit is afhankelijk van de aard van het hoofdgebouw en zijn omgeving, waarbij dit materiaal al dan niet van origine gebruikelijk is.

Passende maatvoering

Het is gewenst dat een bijgebouw qua maatvoering past in zijn omgeving. In het bestemmingsplan staat precies aangegeven hoe groot en hoog een bijgebouw kan zijn op een bepaald perceel en of er op dit perceel nog bebouwingsmogelijkheden zijn. Hierbij is rekening gehouden met de directe omgeving. Een bijgebouw moet duidelijk ondergeschikt zijn aan het hoofdgebouw. De vormgeving van een

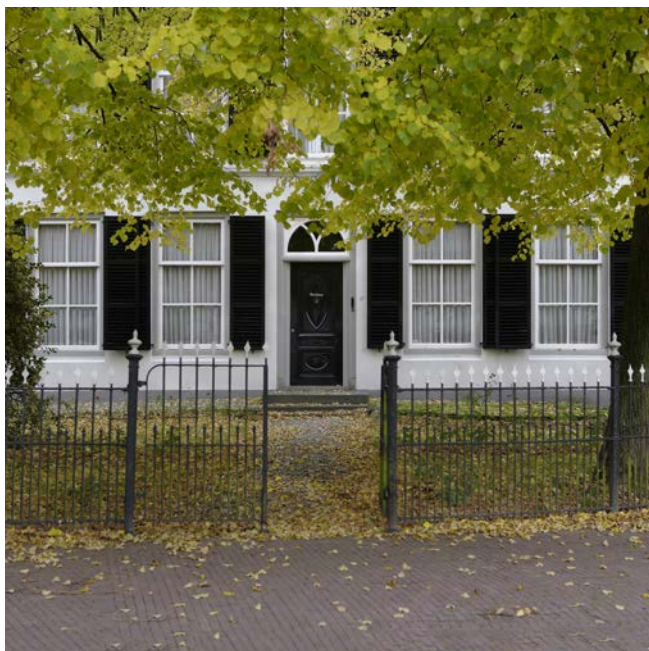
bijgebouw dient verder te passen bij het hoofdgebouw, het betreffende perceel en zijn directe omgeving. Bij een rijk gedetailleerd woonhuis past een bijgebouw, waar ook veel zorg wordt besteed aan de detaillering.

Passende positie

De positie van het bijgebouw ten opzichte van het hoofdgebouw en de directe omgeving is ook van belang. Bij monumentale boerenerven is de gebruikelijke plek achter het hoofdgebouw en eventuele reeds bestaande bijgebouwen en in lijn met de verkaveling. Zo blijft links en rechts van de boerderij het landschap open en wordt tegelijkertijd rekening gehouden met het type landschap. Bij monumentale villa's met een fraaie tuinaanleg is het van belang dat het bijgebouw passend gepositioneerd wordt in de tuin en dat het zicht op en de ligging van de villa vrij blijft. Voor de positie van een bijgebouw is ook het bestemmingsplan bepalend, dat aangeeft op welke plek er wel of niet gebouwd kan worden. Soms zijn er geen bebouwingsmogelijkheden, bijvoorbeeld omdat op het betreffende perceel de bebouwingsmogelijkheden zijn uitgeput (het bouwvlak is vol) of omdat het een monumentale schaaskooi betreft, waarbij juist de vrije ligging in het open veld karakteristiek is en bepalend voor de cultuurhistorische waarde.

Passend kleurgebruik

Mits goed geschilderd, gaat een bijgebouw jarenlang mee. Ook wat kleurgebruik betreft richten bijgebouwen zich naar het monumentale hoofdgebouw en/of het beschermde gezicht waarin het gelegen is. In het historische Amerongen is de kleur zwart bijvoorbeeld een passende kleur voor bijgebouwen, verwijzend naar de tint van de daar nog veel voorkomende tabaksschuren. Voor kleurgebruik door de eeuwen heen wordt verwezen naar het hoofdstuk 'Schilderwerk en kleur' en de bijlage 'Kleuren'.

9. Erfafscheidingen

Beschermde gezichten

Net als bijgebouwen zijn erfafscheidingen dikwijls zeer beeldbepalend in een beschermd gezicht. Daarom is het van belang dat deze met zorg worden opgetrokken. De meeste woonhuizen in Amerongen zijn voorzien van voortuinen. In het oude dorp zijn fraaie voorbeelden aan te treffen van erfafscheidingen, die een mooie afscheiding vormen van de voortuin. Dit zijn lage geschilderde houten of ijzeren hekwerken of kleine gemetselde muurtjes in rode baksteen. Ook worden lage heggen geplant als erfafscheiding.

Hiernaast zijn foto's opgenomen van een aantal aansprekende voorbeelden. Rond een achtertuin in een beschermd gezicht, kan een erfafscheiding in principe hoger worden opgetrokken, tenzij het perceel aan het open landschap grenst en de vrije ligging in en het onbelemmerde zicht op dit open landschap van hoge waarde is. Een passende erfafscheiding aan een achtertuin is bijvoorbeeld een groene haag. Wordt een erfafscheiding gebouwd in een beschermd gezicht, dan dient deze in oorspronkelijke materialen te worden opgetrokken. Dus bijvoorbeeld een geschilderde houten schutting of een gemetselde rode bakstenen muur.

Monumenten

Bij beschermde monumenten geldt ook dat de uitvoering van erfafscheidingen met de nodige zorg moet plaatsvinden. Erfafscheidingen worden net als in de beschermde gezichten in oorspronkelijke materialen opgetrokken (zie de alinea hierboven) of bestaan uit een groene haag. Belangrijk is dat een erfafscheiding ook past bij het type monument. Bij een vrijstaande villa past bijvoorbeeld een laag geschilderd ijzeren hekwerk rond de voortuin en een hoger geschilderd en transparant hekwerk, in combinatie met groen, langs de achtertuin. Bij sommige beschermde monumenten zal een erfafscheiding echter niet passen, omdat de cultuurhistorische waarde hierdoor in het geding komt. Bij een vrij in het veld liggende monumentale schaapskooi, is de relatie met het open landschap en het vrije zicht op de kooi van groot belang. Vandaar dat het plaatsen van een schutting hierbij niet wenselijk is. Ook is het belangrijk om rekening te houden met een historische tuin- of parkaanleg. Het vrije zicht op een dergelijke aanleg vanuit het hoofdgebouw, de onbelemmerde loop van aanwezige zichtassen en de beleving van een dergelijke aanleg als één geheel zijn van groot belang. Een schutting kan hier zeer storend zijn. Bij een beschermde historische tuin- of parkaanleg is het plaatsen van een erfafscheiding daarom ook vergunningplichtig.

Kruisvenster in portierswoning van Zuylestein in Leersum

Boerderij met luiken in de kleuren van Sterkenburg in Driebergen-Rijsenburg

Sparrendaal in Driebergen-Rijsenburg

Woonhuismonument in Amerongen

10. Schilderwerk en kleur

Door het tijdig schilderen van houtwerk kunt u veel kosten besparen. Het houtwerk blijft zo goed en lang bewaard en u voorkomt verval en daarmee gepaard gaande grote uitgaven zoals het vervangen van rotte delen.

Schilderwerk door de eeuwen heen

Toen eikenhout nog volop voorradig was, vóór de tweede helft van de zestiende eeuw, werden bouwwerken meestal opgetrokken in en bekleed met dit type hout. Eikenhout werd dikwijls niet geschilderd. Als men verf gebruikte, was deze vervaardigd van natuurlijk kleurende stoffen, zoals plantensap, gekleurde aarde, roet en gemalen (edel)stenen. In de zestiende en zeventiende eeuw werd er door een sterk teruglopend aanbod van eikenhout steeds meer gebruik gemaakt van grenenhout. Door het toenemend gebruik van dit type hout was er ook een groeiende behoefte aan dekkende verven. Verven gebaseerd op lijnolie kwamen na 1550 het meest in zwang. In de loop der tijd werden ook chemisch vervaardigde kleurstoffen gebruikt voor verf. Loodwit was de eerste chemische kleurstof. Hierna volgden onder meer Berlijns blauw (1704), kobaltgroen (1780) en kobaltblauw (1795).

In verband met de huidige milieunormen zijn bepaalde chemische stoffen, zoals loodwit, niet meer toegestaan als grondstof voor verf. Ook zijn alkydverven, waarmee sneller geschilderd kan worden dan verven gebaseerd op lijnolie en waarvan het gebruik na de Tweede Wereldoorlog goed opkwam, aangepast zodat deze minder belastend zijn voor het milieu. De alkydverven kregen acrylaten op waterbasis.

Kleur en toepassing

Welke kleuren goed passen bij een specifiek monument is afhankelijk van de historie, de architectuur en de omgeving van het monument in kwestie. U kunt de gemeente hierover om advies vragen.

Door kleuronderzoek kan naar voren komen welke kleuren in de loop der tijd gebruikt zijn en passend kunnen zijn voor het pand. Dit kan bijvoorbeeld door het maken van een kleurentrap: het laagje voor laagje weghalen van de verflagen op een houten deel van een monument, waardoor de jongste tot en met de oudste verflaag naast elkaar te zien zijn. Soms is het echter niet mogelijk om kleuronderzoek te doen bij een monument, omdat oude verflagen in de loop der tijd zijn weggehaald. Voor het schilderwerk van houten onderdelen van panden geeft het kleurschema in de bijlage, waarin per periode en per onderdeel de toe te passen kleuren zijn aangegeven, een richtlijn. In het schema komt duidelijk naar voren dat er in de voorafgaande eeuwen een beperkt aantal kleuren kon worden toegepast. Nog niet alle kleuren waren voor handen en bovendien werden er uit het beperkte kleurassortiment bewust bepaalde kleuren gekozen voor specifieke onderdelen van een pand. Zo koos men Bentheimer als kleur voor de kozijnen als verwijzing naar Bentheimer zandsteen, waarin kozijnen ook wel werden vervaardigd. Het gebruik van Bentheimer zandsteen was echter lang niet voor iedereen weggelegd, omdat dit speciaal ingevoerd moest worden uit het buitenland en daarom kostbaar was. Indien wordt afgeweken van de bestaande kleuren op een monument, dan zal hier een vergunning voor moeten worden aangevraagd.

De Utrechtse Heuvelrug heeft een aantal streekeigen gebouwen, die een aparte traditie hebben voor wat betreft kleurgebruik. Voorbeelden hiervan zijn de karakteristieke schaapskooien en tabaksschuren. Deze werden van origine geteerd. Vanwege milieunormen is dit niet meer toegestaan. Daarom wordt nu zwarte verf gebruikt voor de houten wanden, als verwijzing naar het vroeger gebruikte teer. Ook is de gemeente rijk aan kastelen. Deze machtige bouwwerken, hun bijgebouwen en bijbehorende hoeven zijn dikwijls voorzien van luiken in de eigen kleurstelling van het kasteel, zoals een rood veld met een witte bies binnen een groene band voor Sterkenburg. Door de kleurstelling van de luiken is doorgaans te zien tot welk kasteel een gebouw hoort.

Geometrische tuin voor de orangerie van Hydepark in Doorn

11. Historische tuinen

De Utrechtse Heuvelrug is rijk aan historische tuinen en parken. Ze zijn dikwijls onderdeel van een historische buitenplaats. Monumentaal groen is ook aan te treffen bij villa's, woonhuizen en boerderijen. Bij boerderijen werd doelbewust gekozen voor de aanplant van bepaalde bomen en planten op het erf. Een notenboom stond bijvoorbeeld voor de toegangsdeur om insecten te weren, lage haagjes zorgden in de voortuin dat kippen niet van het erf af konden en een omhaagde moestuin en boomgaard met hoogstamfruitbomen maakten standaard deel uit van een boeren erf als voorziening in de eerste levensbehoeften.

Tuinstijlen

Net als gebouwen zijn ook tuinen aan mode onderhevig en zijn er in de loop der eeuwen verschillende tuinstijlen tot ontwikkeling gekomen. Tot de oudste voorbeelden behoort de tuinaanleg van landgoed Zuylestein. De oprijlaan en dwarssingel zijn onderdeel van een geometrische aanleg, in Hollandse renaissancestijl, van rond 1600. Het grootste deel van de historische tuin is aangelegd in symmetrische, classicistische stijl en stamt uit de periode 1630-1700. Veel tuinen en parken op de Heuvelrug zijn aangelegd in de zogenaamde landschapsstijl, die aan het eind van de achttiende eeuw opkwam en tot ver in de negentiende eeuw werd toegepast. Hier is afgestapt van symmetrie. Er werd gestreefd naar een ideale natuur, maar dan tot in de puntjes ontworpen en onderhouden. Een fraai voorbeeld is het landschapspark rond Broekhuizen in Leersum. Later kwam de geometrie weer terug in de tuinen en parken. Zo heeft de tuin van Huis te Maarn uit 1906-1907 een geometrische aanleg, in de zogenaamde architectonische tuinstijl. Dikwijls is het zo dat in een historische tuin meer dan één tuinstijl is aan te treffen. Deze historische gelaagdheid kan zeer waardevol zijn. Het is belangrijk om bij onderhoud of planvorming hier rekening mee te houden. Een historisch onderzoek kan meer inzicht geven in wat er was en wat er nog over is van de verschillende tuinstijlen. Waardevolle elementen, zoals bijzondere bomen, oude structuren van paden, zichtlijnen, waterpartijen, hoogteverschillen en historisch plantmateriaal kunnen zo een goede

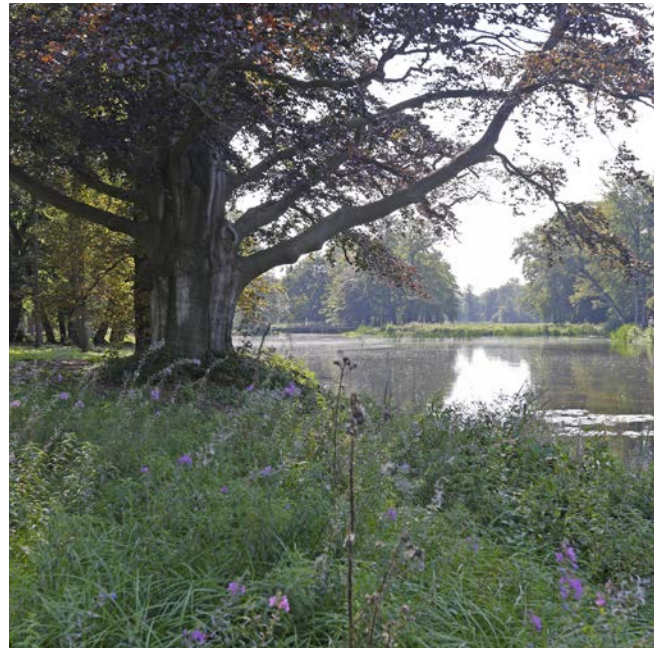
plek krijgen in een onderhouds-, herstel- of moderniseringsplan. Per tuinstijl varieert de beplanting. Zo worden binnen de late landschapsstijl dichtbij het huis bloemendragende heesters, zoals rododendrons en rozen, geplant. Tevens zijn solitaire bomen, zoals rode beuk, ceder en tulpenboom kenmerkend alsook groepsbeplanting met bijvoorbeeld verschillende soorten gekleurde coniferen. Voor de architectonische tuinstijl, waar geometrie wordt nagestreefd, worden onder meer buxus en taxus gebruikt, wintergroene heesters die zeer geschikt zijn voor vormsnoei. Een deskundige op het gebied van historische tuinen kan u precies vertellen welke beplanting geschikt is voor een bepaald type tuin.

Beheer

Het beheer van een tuin of park vraagt de nodige zorg en aandacht. Onderhoud is erg belangrijk om een tuin in bloei te kunnen houden en om de toegepaste aanleg in stand te kunnen houden. Zo moeten fruitbomen jaarlijks gesnoeid worden om hun sier- en nutsfunctie optimaal te kunnen behouden en is het noodzakelijk om monumentale bomen periodiek te snoeien om deze in goede conditie te houden. Hoe heesters en bomen onderhouden moeten worden, is niet alleen afhankelijk van gebruik, type boom en standplaats, maar is ook afhankelijk van de tuinstijl en de functie in het oorspronkelijke ontwerp. Het snoeien van bomen en het onderhouden van een historische tuin is een vak. Ondeskundig onderhoud, hoe goed bedoeld ook, kan soms grote schade aanrichten. Zo mag de stam van een beuk door snoei nooit in direct zonlicht komen te staan in verband met zonnebrand, dat het einde van de boom in zal luiden. Andere bomen mogen niet in het voorjaar worden gesnoeid in verband met het op gang komen van de sapstroom. Wordt een boom dan toch gesnoeid, dan bestaat er een gerede kans op doodbloeden. Vanwege de speciale zorg, die monumentaal groen nodig heeft, wordt u aangeraden om een deskundige op het gebied van tuinen in te schakelen voor het beheer van uw tuin. Deze kan u bijvoorbeeld ook adviseren over de groeiplaats, die erg bepalend is voor de ontwikkeling van bomen en beplantingen.

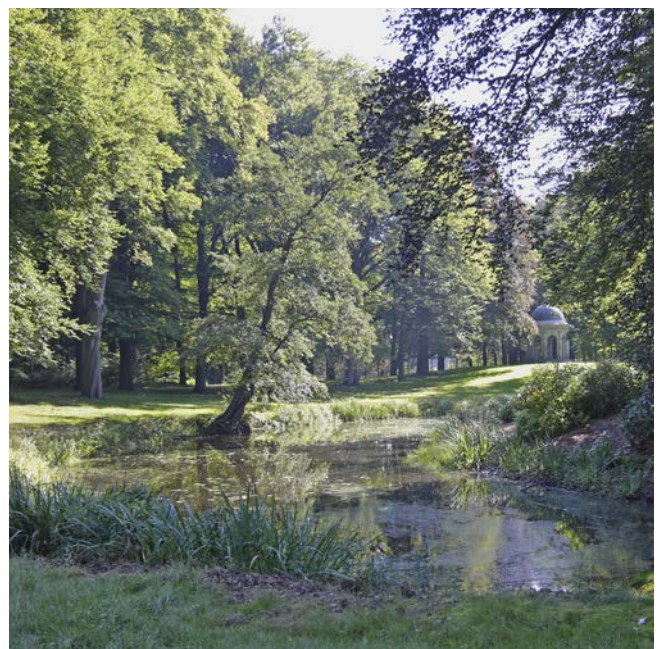
Classisitische tuin van Zuylestein in Leersum

Park in landschapstijl van Broekhuizen in Leersum

Entree Hydepark in Doorn

Landschapspark Beerschoten-Willinkshof in Driebergen-Rijsenburg

Regelgeving

Het gewone onderhoud en beheer van een historische tuin, die aangewezen is als rijks- of gemeentelijk monument, is vergunningvrij. Zoals hierboven aangegeven is periodiek onderhoud ook erg belangrijk om een tuin in goede conditie te houden. Indien u van plan bent om wijzingen aan te brengen in de groene aanleg, zoals het verleggen van paden, het dempen van een vijver, het planten van extra bossages en het kappen van bomen, dan heeft u hier wel een vergunning voor nodig. Deze kunt u aanvragen bij de gemeente. Bij de behandeling van uw aanvraag speelt een belangrijke rol of de monumentale waarde van de aanleg in stand gehouden kan worden. Voor het kappen van bomen met een stamomtrek van 63 cm of meer, gemeten op 1.30 m boven het maaiveld, is tevens een kapvergunning nodig. Hiervoor wordt een speciale gemeentelijk deskundige ingeschakeld. Aan de kapvergunning kan, wanneer de boom in kwestie een bijzondere waarde heeft, een herplantplicht worden verbonden. Zo kan een bijzondere groene aanleg voor de toekomst behouden blijven.

Geometrische tuinaanleg voor Kasteel Amerongen

Tuin in architectonische tuinstijl van Huis te Maarn

Hydepark in Doorn

12. Erfgoed en duurzaamheid

Vaak wordt de vraag gesteld of het mogelijk is om een monument energiezuiniger te maken of om er meer comfort in aan te brengen. In principe zijn er veel mogelijkheden om een monument duurzamer te maken. Enerzijds kan dit door het pand slimmer te gebruiken, zonder het monument echt te hoeven wijzigen, anderzijds door het aan te passen. Welke aanpassingen er mogelijk zijn, is afhankelijk van het monument en zijn samenstelling, opbouw en monumentale waarde. Hieronder vindt u richtlijnen en tips.

Slimmer gebruik

Zonder grote bouwkundige ingrepen te hoeven doen in een monument, is het al mogelijk om energie te besparen. Dit kan bijvoorbeeld door het vervangen van installaties door energiezuinigere exemplaren. Bestaande cv-installaties zijn vaak eenvoudig te optimaliseren door er een HR-ketel op aan te sluiten. Ook kan veel energie bespaard worden door te werken met verschillende zones in huis, waarin de warmte apart te reguleren is. Dit kan door middel van een draadloze thermostaat. Zo kan bijvoorbeeld de studeerkamer verwarmd worden, wanneer hiervan gebruik wordt gemaakt, terwijl tegelijkertijd de slaapkamer niet verwarmd wordt. Tevens kan er energie bespaard worden door plaatsing van thermostaatkranen op radiatoren en door het gebruik van een klokthermostaat. Andere tips voor een slimmer gebruik van energie in een monument zijn de aanschaf van energiezuinige apparaten, zoals koelvriescombinaties met het hoogste energielabel A++ en hotfill-wasmachines, die zich direct vullen met warm kraanwater, en energiezuinige verlichting. Daarnaast zorgen dikke gordijnen voor een grote reductie van warmteverlies door enkel glas van een historisch houten venster. Dit kan oplopen van 15 tot 40%. Het sluiten van traditionele raamluiken levert een nog grotere winst op en kan het warmteverlies verminderen tot 60%.

Maatwerkoplossingen

Tevens kan energie bespaard worden en het comfort verhoogd worden door een gebouw bouwkundig aan te passen. Wat er precies mogelijk

is bij een monument, is afhankelijk van de aanwezige monumentale waarden. Ieder monument is uniek vanwege de eigen samenstelling, opbouw en aanwezige cultuurhistorisch waardevolle elementen. Er zal daarom altijd een maatwerkoplossing gezocht moeten worden. In het ene monument zal geen isolatieglas aangebracht kunnen worden, omdat de ramen bijvoorbeeld voorzien zijn van dunne roeden, die geen dik en zwaar isolatieglas kunnen bevatten, terwijl in het andere monument wel degelijk monumentenisolatieglas toegepast kan worden, vanwege de aanwezigheid van ramen, die geen historisch glas bevatten en waarvan het raamhout een voldoende dikke sponning heeft voor de plaatsing van dit type isolatieglas. Om meer comfort aan te brengen bij historische ramen, waarin geen isolatieglas geplaatst kan worden, kan bijvoorbeeld gekozen worden voor het aanbrengen van achterzetramen. Wel moet gerealiseerd worden dat isolatie een grote investering is. Afgewogen moet worden wat het rendement is ten opzichte van de kosten die gemaakt worden bij het aanbrengen van de isolatie. Bij een raam gaat de meeste warmte niet verloren door het glas, maar door lucht die zich verplaatst door kieren en naden bij een raam. Door kierdichting, reparatie van ramen en het verantwoord plaatsen van tochtstrips kan op een goedkope manier veel energie bespaard worden. Dit moet wel verantwoord gebeuren, omdat er voldoende ventilatie over moet blijven.

Door isolatie van de kap kan ook energie worden bespaard. De keuze van de methode van isolatie is afhankelijk van de aard van de kap van een monument. Zodra het bijvoorbeeld om een historische sporenkap gaat, zal gekozen worden voor een dun isolatiepakket aan de bovenzijde van de kap, een zogenaamd warm dak. De monumentale spanten en sporen blijven zo in zicht en tegelijkertijd wordt de daklijn niet te veel verhoogd, waardoor afwatering nog steeds goed kan plaatsvinden via de bestaande goten. Bij isolatie van onderdelen van een gebouw is het van groot belang om te zorgen dat er voldoende geventileerd wordt. Zo moet bij plaatsing van een isolatiepakket op het dak er een luchtsponw blijven, voor noodzakelijke ventilatie. Ophoping van vocht kan voor ernstige schade zorgen aan houtwerk. Het is daarom verstandig om een goede bouwkundige of bouwfysicus in te schakelen, indien u onderdelen van uw monument wil isoleren. Die kan tevens het noodzakelijke maatwerk leveren voor uw monument.

Huis Doorn

Walburg in Amerongen

Boerderij aan de Broekweg in Driebergen-Rijsenburg

Dakopbouw van Stameren in Maarn

13. Subsidie en andere financiële ondersteuning

Restauratie of onderhoud van monumenten kan hoge kosten met zich meebrengen. Om onderhoud en restauratie te stimuleren zijn verschillende regelingen in het leven geroepen. Binnen deze regelingen wordt onder voorwaarden voorzien in een bepaalde financiële tegemoetkoming. De financiële tegemoetkoming is van toepassing op kosten die gemaakt worden om de monumentale waarde van het betreffende pand te behouden. Zo vallen uitgaven voor bijvoorbeeld het herstellen van een historische kap of het schilderen van vensters hier wel onder. Kosten voor verbetering van het wooncomfort, bijvoorbeeld door het aanleggen van een centrale verwarming of het plaatsen van een nieuwe keuken, komen daarentegen niet in aanmerking voor subsidie of een laagrentende lening.

Hieronder worden voor zowel rijks- als gemeentelijke monumenten de mogelijkheden tot financiële ondersteuning besproken.

Rijksmonumenten

Woonhuissubsidie

Als u particulier eigenaar bent van een rijksmonument met een woonfunctie, dan kunt u voor het instandhouden van dit monument een aanvraag indienen voor een woonhuissubsidie bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. U kunt deze subsidie aanvragen tussen 1 maart en 30 april voor werkzaamheden die in het voorgaande jaar zijn uitgevoerd. U dient bij de aanvraag gespecificeerde facturen en gespecificeerde offertes te overleggen. Als de subsidiabele kosten boven de 70.000 euro liggen, dan gelden er nadere voorwaarden om in aanmerking te komen voor subsidie. U moet in dat geval namelijk voor aanvang van de werkzaamheden de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed vragen om de subsidiabele kosten vast te stellen. Voor deze hogere kosten kunt u dus niet achteraf een woonhuissubsidie aanvragen. Meer informatie over de voorwaarden van een woonhuissubsidie en de wijze van aanvragen vindt u op de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed:

<https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/subsidie-woonhuis-monumenten/woonhuissubsidie-aanvragen>

Subsidie voor het instandhouden van rijksmonumenten die niet als woonhuis zijn geregistreerd

Ieder jaar kunt u van 1 februari tot en met 31 maart instandhoudings-subsidie aanvragen voor rijksmonumenten die niet zijn geregistreerd als woonhuis op basis van de Subsidieregeling instandhouding monumenten (Sim). Als u eigenaar bent van bijvoorbeeld een kerk, kasteel, molen of fabriek, dan kunt u voor reguliere onderhoudskosten op basis van een zesjarig onderhoudsplan deze instandhoudings-subsidie aanvragen bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Ook groene en archeologische monumenten vallen onder deze subsidie-regeling. Het gaat om kosten voor sober en doelmatig onderhoud. Voorwaarde is dat u de subsidie aanvraagt, voordat u met de werkzaamheden begint. Meer informatie over de voorwaarden, de hoogte van de subsidie en de wijze van aanvragen vindt u op de website van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed:

<https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/subsidie-instandhouding-rijksmonumenten>

Restauratiefonds-hypotheek

Als u eigenaar bent van een rijksmonument en dit wil gaan restaureren en/of onderhouden, dan kunt u hiervoor in principe een laagrentende lening aanvragen, de Restauratiefonds-hypotheek, bij het Restauratiefonds. Voorwaarde is dat u nog niet bent begonnen met de werkzaamheden en dat u voor deze werkzaamheden nog geen subsidie heeft aangevraagd. Verder mag het monument geen overheidseigendom zijn. De hoogte van de lening is afhankelijk van de kosten voor restauratie en/of onderhoud, de zogenaamde instandhoudingskosten, die u maakt. De instandhoudingskosten worden van tevoren bepaald door een bouwkundig bureau, dat is geselecteerd door het Restauratiefonds. Het minimaal te lenen bedrag is 10.000 euro. Meer informatie over het aanvragen van een laagrentende lening, de hoogte van de rente, de wijze van aflossing en nadere voorwaarden vindt u op de website van het Restauratiefonds:

<https://www.restauratiefonds.nl/monumenteigenaren/financiering/restauratiefonds-hypotheek>

Restauratiefondsplus-hypotheek

Voor een grootschalige restauratie of omvangrijke onderhoudswerkzaamheden aan een rijksmonument, dat niet als woonhuis is geregistreerd, kunt u ook een laagrentende lening aanvragen: de Restauratiefondsplus-hypotheek. Voorwaarde is dat u nog niet bent begonnen met de werkzaamheden en dat u voor deze werkzaamheden geen subsidie heeft aangevraagd. Verder mag het monument geen overheidseigendom zijn. De hoogte van de lening is afhankelijk van de kosten voor restauratie en/of onderhoud, de zogenaamde instandhoudingskosten, die u maakt. De instandhoudingskosten worden van te voren bepaald door een bouwkundig bureau, dat is geselecteerd door het Restauratiefonds. Het minimaal te lenen bedrag is 300.000 euro. Meer informatie over het aanvragen van een laagrentende lening, de hoogte van de rente, de wijze van aflossing en nadere voorwaarden vindt u op de website van het Restauratiefonds:

<https://www.restauratiefonds.nl/monumenteigenaren/financieringen/restauratiefondsplus-hypotheek>

Duurzame Monumenten-Lening

Eigenaren van rijksmonumenten (overheden uitgezonderd) kunnen bij het Restauratiefonds een laagrentende lening aanvragen voor kosten voor verduurzaming van hun monument. De hoogte van de lening is afhankelijk van de investeringen in energiebesparende maatregelen. Energiebesparende maatregelen in een monument vragen om zorgvuldigheid en maatwerk. U wordt hiervoor verwezen naar de brochure Monumenten en duurzaamheid op de Utrechtse Heuvelrug die in te zien is op de gemeentelijke website www.heuvelrug.nl. Meer informatie over het aanvragen van een Duurzame Monumenten-Lening kunt u krijgen op de website van het Restauratiefonds:

<https://www.restauratiefonds.nl/monumenteigenaren/financieringen/duurzame-monumenten-lening>

Duurzame Monumentenplus-Lening

Voor rijksmonumenten die niet zijn geregistreerd als woonhuis kunt u een duurzame Monumentenplus-Lening aanvragen voor energiebesparende maatregelen. De hoogte van deze laagrentende lening is afhankelijk van de investeringen in energiebesparende maatre-

gelen. Voorwaarde is dat u een Energiescan laat uitvoeren door een DuMo-adviseur. Daarnaast mag het monument geen overheidseigendom zijn.

Energiebesparende maatregelen in een monument vragen om zorgvuldigheid en maatwerk. Informatie hierover vindt u in de brochure Monumenten en duurzaamheid op de Utrechtse Heuvelrug op de gemeentelijke website www.heuvelrug.nl. Meer informatie over het aanvragen van een Duurzame Monumentenplus-Lening vindt u op de website van het Restauratiefonds:

<https://www.restauratiefonds.nl/monumenteigenaren/financieringen/duurzame-monumentenplus-lening>

Fonds Erfgoedparels

De provincie Utrecht heeft een fonds voor de verstrekking van restauratiesubsidie voor rijksmonumenten: het Fonds Erfgoedparels. U kunt restauratiesubsidie bij de provincie aanvragen voor kosten voor restauratie aan een rijksmonument dat niet als woonhuis is geregistreerd. Voorwaarde is dat uw rijksmonument in matige of slechte onderhoudstoestand verkeert op basis van een onafhankelijk opgesteld inspectierapport. Er moet sprake zijn van een urgente restauratiebehoefte en een aantoonbare zekerheid van gebruik of herbestemming. De provincie stelt verder als voorwaarde dat het rijksmonument na afronding van de herstelwerkzaamheden minimaal 10 keer per jaar wordt opengesteld voor publiek. De subsidiabele kosten moeten ten minste € 100.000 euro bedragen. Meer informatie over de voorwaarden voor subsidie uit het Fonds Erfgoedparels en de wijze van aanvragen vindt u op de website van de provincie Utrecht:

<https://www.provincie-utrecht.nl/loket/subsidies/erfgoedparels>

Gemeentelijke monumenten

Voor kosten voor restauratie en constructief herstel aan een gemeentelijk monument kunt u een laagrentende lening aanvragen bij het Cultuurfonds voor Monumenten. Voorwaarde is dat u nog niet begonnen bent met de werkzaamheden. Ook mag het monument geen overheidseigendom zijn. Meer informatie over de voorwaarden, de wijze van aanvragen, de hoogte van de rente en het maximaal te lenen bedrag vindt u op de website van het Restauratiefonds:

<https://www.restauratiefonds.nl/monumenteigenaren/financieringen/cultuurfonds-hypotheek>

Poortgebouw van Zuylestein in Leersum

Tabaksschuur met tabaksveld in Amerongen

Kleurbenaming	Sikkens	Sigma	NCS	Boonstoppel	Nelf	Evert Koning	RAL	Histor
Engels rood ¹	B6.45.15		S 3560-R					
Berlijns blauw ²	T6.30.10		S 5540-R90B				5013	
Hemelsblauw	R0. 20. 70							
Maria blauw	S4. 50. 35	1803	S 4055-B	8250			5019	298
Rijtuig groen ³	L2.10.12				2000 NE 135	2077		435
Monumentengroen ⁴	N0.15.10		S 8010-B10G					
Standgroen ⁵	L0. 20.15	4823	S 8010-B90G		2000 NE 151	2072		
Bronsgroen	L4. 08. 45		S 5010-G10Y		2000 NE 091			
Bremer groen					8105			
Bentheimer geel ⁶	G0.08.84	2819	S 1005-Y20R		2000 NE 032			293
Bentheimer licht ⁷	G4. 07. 80	0007-06	S 1005-Y10R	8035 + 8034	2000 NE 001 + 079	2008	1013	352
Bentheimer middel	F6. 10. 70	4846	S 2010-Y10R	8704				
Bentheimer donker	F6. 10. 60	0211-06	S 3005-Y20R / S4010-Y10R	8740		2007		
Hardsteen licht	LN. 01.80	1805	S 1502-G / S1002-B50G	8267			9002	295
Hardsteen middel	JN. 01. 60	0179-06	S 3000-N	8370			7038	391
Hardsteen donker	ON. 00. 30		S 7500-N	8380		2039		
Hardsteen crème	G4. 05. 55							
Wit							9010	
Mergelwit	G0.05.85	2837		8034	2000 NE 009	2091	9001	352
Steengrauw	F6.06.74							

* Het is mogelijk dat fabrikanten in de loop der tijd kleuren en/of kleurnummers uit de kleurenwaaier wijzigen. In dit soort gevallen wordt u geadviseerd om contact op te nemen met de gemeente.

¹ Hoe verder terug in de tijd, hoe helderder

² Toe te passen na 1704

³ Toe te passen na 1850

⁴ Toe te passen na 1850

⁵ Toe te passen na 1850

⁶ Bentheimer is een kleurbenaming voor zandsteen kleuren. De kleur varieert van roomwit tot midden oker. Toepassing op zandsteen en op kozijnen

⁷ Deze Bentheimers geven de gemiddelde kleuren weer

Kleuren

Periode	Kleurbenaming	Sikkens	Sigma	NCS	Boonstoppel	Nelf	Evert Koning	RAL	Histor
Zeventiende eeuw	Rood	C8. 45. 30			8495			3009	
	Rood	C4. 40. 20	0152-06			2000 NE 061			
	Rood	C4. 35. 15				2000 NE 062			
	Groen	M6. 30. 15							
	Bremer groen					8105			
	Bentheimer ⁸	F6. 10. 70	4846	S 2010-Y10R	8704				
	Loodwit							9016	
Achtttiende eeuw	Rood	A6. 25. 05		S7020-R10B				3007	
	Groen	Q0. 05.10						6012	
	Bentheimer middel	F6. 10. 70	4846	S 2010-Y10R	8704				
	Loodwit							9016	
Negentiende eeuw	Rood	B6. 30. 12	0153.06			2000 NE 071	2048		
	Rood	B6. 45. 15	0125-06	S5040-R10B		2000 NE 070	2068	3005	
	Groen	Q0. 05. 10				2000 NE 153	2031		
	Groen	NO. 15. 10	4872				2077		
	Blauw	S2. 20. 10	6803	S1080-R	8480	2000 NE 066	2066		
	Bentheimer middel	F6. 10. 70	4846	S 2010-Y10R	8704				
	Loodwit							9016	
	Zinkwit							9010	
Twintigste eeuw	Rood	C4. 75. 30 / B6. 45.15							
	Groen	L0. 70. 40 / L0. 35. 20	4808	S7020-B90G			2071 + 2022		375 /429
	Bentheimers ⁹								
	Loodwit							9016	
	Zinkwit							9010	
Wanneer worden de pigmenten waaruit een sterk groen kan worden gemaakt ontwikkeld.									
1704 Berlijns blauw 1780 kobaltgroen 1795 kobaltblauw 1809 chromaatgeel 1828 ultramarijnblauw 1847 zinkgeel									
⁸ Al de Bentheimers uit deze periode iets opkleuren met geeloker ⁹ Alle Bentheimers uit deze periode iets vergrijzen									

Zestiende en zeventiende eeuw			
Kenmerk kleurrijk Tot ongeveer 1800 was er geen goed dekkende groene verf en zeker niet het zwart groene “grachtengroen” dat groen is pas eind negentiende eeuw ontwikkeld.	Kruiskozijnen	Kozijnen	Bentheimer of Bruinokers
		Luiken binnenzijde	Engels rood of blank eiken
		Luiken buitenzijde	Bremer groen of blank eiken
		Roederamen	Wit
	Zandsteen	Speklagen	Bentheimer als kozijnen
		Geveltop	Zwaarder dan speklagen
	Entree	Kozijn	Bentheimer als kozijnen
		Deur	Bremer groen, helder Engels rood, blank gelakt eiken
	Metselwerk		Transparant met Engels rood
	Onderpui	Puikozijnen	Zwaarder dan kozijnen
Achttiende en negentiende eeuw			
Achttiende eeuw, statiger kleurgebruik Negentiende eeuw, kenmerk grijze periode, sober In deze periode worden heldere groenen ontwikkeld die kleurecht zijn, zoals Zaanegroen. Rond 1850 het rijtuiggroen en standgroen Kenmerk voor de negentiende eeuw is een grijze periode, sober	Raamelementen	Kozijnen	Bentheimer
		Luiken	Engels rood
		Dubbele onderdorpel	Steengrijs
		Roederamen	Groen of wit
		Empire ramen	Groen, wit, rood
	Geveltop	Zandsteen	Zwaarder dan kozijnen
	entree	Kozijn	Bentheimer als kozijnen
		Kozijnbetimmering	Zwaarder dan kozijnkleur
		Deur	Engels rood, groen
	Metselwerk		Transparant met Kasselse aarde
	Ijzerwerken	Stoephek, diefijzers	Groen
20 ^e eeuw			
Twintigste eeuw, kenmerk meer kleur, ook andere dan aardpigmenten.	Raamelementen	Kozijnen	Bentheimer
		Luiken	Engels rood
		Dubbele onderdorpel	Steengrijs
		Roederamen	Groen of wit
		Empire ramen	Groen, wit, rood
	Geveltop	Zandsteen	Zwaarder dan kozijnen
	Geveltop	Gevellijst	Zwaarder dan kozijnen
	Entree	Kozijn	Bentheimer als kozijnen
		Kozijnbetimmering	Zwaarder dan kozijnkleur
		Deur	Groen
	Metselwerk		Transparant met Kasselse aarde of Engels rood
	Ijzerwerken	Stoephek, diefijzers	Groen

Bronnen

Literatuur

K. Boeder e.a. (red.), Monumenten onderhouden, Utrecht 1999
P.H.M. Debie, Richtlijnen tuinhistorisch onderzoek, Zeist 2011
H. Janse, Houten Huizen, Zaltbommel 1999
E.J. Haslinghuis, H. Janse, Bouwkundige termen, Leiden 2005
A. van Rooij-van Wijngaarden, Waardevol Waterland, 2007
Stichting Nationaal Restauratiefonds, Uw monument en de Belastingdienst, Hoevelaken 2009
Stichting Veere, Zorg om Monumenten, Veere 1999
H. van de Ven e.a. (red.), Duurzaam Erfgoed, Houten 2011
H.J. Zantkuijl, Bouwen in Amsterdam, Amsterdam 1997

Regelgeving en beleid

Erfgoedwet
Subsidieregeling instandhouding monumenten (Sim)
Monumentenverordening gemeente Utrechtse Heuvelrug 2010
Welstandsnota gemeente Utrechtse Heuvelrug

Websites

www.cultureelerfgoed.nl
www.cultuurfonds.nl
www.heuvelrug.nl
www.monumenten.nl
www.restauratiefonds.nl

Colofon

Deze brochure is een uitgave van de gemeente Utrechtse Heuvelrug.

Aan deze brochure kunnen geen rechten worden ontleend.

© Gemeente Utrechtse Heuvelrug 2012 - herziene uitgave 2021

Tekst:	mr. drs. A.M.C. van Rooij-van Wijngaarden
Fotografie:	A.F. van Wijngaarden
Tekeningen:	roeden: dr. ing. H.J. Zantkuijl; voegwerk: Klaas Boeder; ramen: PT-Groep; dakpannen: dr. E.J. Haslinghuis en dr. ing. H. Janse, p. 138.
Bijlage kleuren:	Marcel Kneppers
Ontwerp en realisatie:	G ₂ O Kesteren

Gemeente Utrechtse Heuvelrug
Postbus 200, 3940 AE Doorn
T (0343) 56 56 00
E info@heuvelrug.nl
I www.gemeenteutrechtseheuvelrug.nl